

Op de huid van de tijd

Kranten als historische bron in de klas

Een krant, wie leest die nog? Weinig leerlingen, zo merkte Djurre Fijen. Maar een workshop opende hem de ogen voor een manier om zijn leerlingen opnieuw met kranten in aanraking te brengen. En de leerlingen zijn enthousiast.

Djurre Fijen is docent geschiedenis in Frankrijk.

Kunt u zich 4 november 2008 nog herinneren, de verkiezingsoverwinning van Obama? De kandidaat van *hope* en *change* boekte een magistrale overwinning. Mede dankzij videotoespraken en clips van de zanger Will.i.am die langs sociale media werden verspreid, wist hij in groten getale politiek ongeïnteresseerde jongeren aan te spreken. De correspondent van de *NRC* leek de paradigmawisseling het best te vatten: 'Obama 08' is voortaan de norm.¹ Was de overwinning ook een voorbode van een nieuw digitaal tijdperk waarin sociale media de kloof tussen volk en Washington konden overbruggen? Een tijd van hernieuwd burgerelan waarin een meer democratische politiek in het verschiep leek te liggen?² Van dat optimisme was acht jaar later niet veel meer over. Aan zowel de verkiezingsoverwinning van Donald Trump als het referendum over de uittreding van het VK uit de EU ging een uiterst vileine campagne vooraf. Zowel voor- als tegenstanders schrokken er niet voor terug om aannames als feiten te presenteren, en apocalyptische spookverhalen buitelden over elkaar heen. Erger nog, de Trump-campagne en de brexiteers hadden er geen moeite mee om samen te werken met *Cambridge Analytica*, een bedrijf dat 87 miljoen Facebookprofielen van kiezers had gehackt. Deze mensen werden vervolgens bestookt met het 'nieuws' dat Hillary Clinton minderjarige prostituées in de kelder van een New Yorkse pizzeria dwang-

arbeid liet verrichten. Nadat mensen het 'nieuwsbericht' gezien hadden, waren zij veelal niet in staat om te constateren of het hier om nieuws ging of om propaganda.

Burgerschap in Nederland

De politiek in Nederland maakt zich al geruime tijd zorgen over het burgerschap van de jeugd. Sinds 2006 zijn scholen wettelijk verplicht burgerschapsonderwijs aan te bieden en een meer omvattende herziening ligt op dit moment bij de Tweede Kamer.³ Dergelijke initiatieven zijn goed bedoeld, maar zijn, gegeven de grondwettelijke vrijheid van onderwijs, voor hun succes erg afhankelijk van de democratische participatie van scholen zelf. Welke visie hebben scholen docenten op het onderwerp? Wordt het ondergebracht bij maatschappijleer, Nederlands, een combinatie van beide of toch een ander vak?

Ik denk dat het onderwerp urgent genoeg is en dat het vak geschiedenis een rol kan vervullen, bijvoorbeeld als het aankomt op de vraag naar de bronnen die voeding geven aan het nieuws. De vraag hoe betrouwbaar nieuws tot stand komt, blijft vaak onderbelicht. De meeste van mijn leerlingen lezen geen krant, omdat hun ouders er niet op geabonneerd zijn. Een enkeling kijkt het journaal op televisie. De nieuwsbronnen waar zij het meeste mee vertrouwd zijn, komt van hun smartphone of van hun medeleerlingen. Toch is er geen sprake van desinteresse. Met enige regelmaat stelt een leerling mij een vraag als: 'Meneer, gaat de brexit door?', of: 'Komt er oorlog tussen Iran en de VS?' Het idee dat je met behulp van betrouwbare nieuwsbronnen ook zelf een antwoord op die vragen kunt formuleren, komt niet in ze op.

¹ T.J. Meeus, "'Obama 08' voortaan de norm', *NRC Handelsblad* (21 mei 2008).

² 'Change en hope als medium: de campagne van Obama'. Ongepubliceerd essay van de auteur.

³ De meest recente Kamernota is te vinden op: zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35352-6.html.

⁴ www.delpher.nl.

⁵ J.W. Koopmans, 'De verjaardag van stadhouder Willem V in 1788 als politieke manifestatie in de pers', in: *Propaganda en spektakel: vroegmoderne intochten en festiviteiten in de Nederlanden* (Shaker Publishing: 2009). Ik dank hem voor zijn inzichten en bereidwillige medewerking.

⁶ KA 30: De democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.

President Lyndon B. Johnson spreekt de natie toe na het incident in de Golf van Tonkin, 4 augustus 1964. Foto: Cecil W. Stoughton, National Archives and Records Administration.

Deze overwegingen en ervaringen hebben mij aangezet om nieuwsbronnen actiever in mijn les op te nemen. Een eerste kans diende zich aan toen ik een stapel originele krantenknipsels over de Vietnamoorlog, de moord op Martin Luther King en de eerste maanlanding in handen kreeg. Een mooie aanleiding om de Vietnamoorlog op een nieuwe wijze aan te snijden. Ik gaf leerlingen twee verschillende krantenberichten en liet hen deze vergelijken op het gebied van de aangehaalde feiten en onpartijdigheid. De kans om met originele bronnen te werken, riep een gevoel van historische betrokkenheid op en het enthousiasme nam toe. Hoewel ik had geprobeerd de opdracht niet te moeilijk te maken, bleek dit een valkuil. Leerlingen die een bericht hadden over het front moesten zich door Vietnamese plaatsnamen heen worstelen. Tevens bleken niet alle artikelen even geschikt. Twee artikelen over het schietincident in de Golf van Tonkin (1964) verschilden weinig in feitelijkheid. Immers, veel was op het moment van schrijven nog onduidelijk. Latere artikelen over het incident ontbraken, waardoor een diachrone vergelijking niet mogelijk bleek. Artikelen over de publieke opinie, zoals groeiende kritiek en demonstraties tegen het beleid van Johnson in Nederland, zaten helaas niet tussen de knipsels.

Miljoenen krantenpagina's

De mogelijkheid om meer artikelen rond een gebeurtenis te verzamelen werd mij geboden toen ik op een winderige voorjaarsdag op het onderwijscongres van de VGN een workshop volgde over en van Delpher.⁴ Deze online database bevat meer dan 120 miljoen pagina's van Nederlandse kranten, tijdschriften en boeken uit de periode 1618-1995. Een ongekende schat aan mogelijkheden! Maar ja, hoe vind je hierin een

weg zonder al te veel tijd te verliezen? Ik ben geen expert op het gebied van Nederlandse kranten en het vinden van een rustig moment om er eens goed voor te gaan zitten is niet evident. Het was mijn voormalige docent Nederlandse geschiedenis die mij op het spoor van de berichtgeving rond de veertigste verjaardag van stadhouder Willem V zette. Een jaar na de mislukte omwenteling van 1787 lag deze gevoelig en orangisten waren gebrand op een succesvolle feestdag. De viering werd een verkapte politieke manifestatie en kranten moesten een manier vinden om hiermee om te gaan.⁵

Een geschikt onderwerp om in de klas de tweedeling tussen orangisten en patriotten te illustreren en de onvrijheid waarmee redacteurs-uitgevers na de restauratie van Willem V te maken kregen. Met behulp van Delpher selecteerde ik drie artikelen (uit de *Amsterdamse*, *Groninger* en *Rotterdamse Courant*) en liet leerlingen nagaan in hoeverre de bevolking

enthousiast was over de feestdag. De dubbele bodem was de vraag of deze artikelen wel in vrijheid waren geschreven. De *Groninger Courant* was in de jaren tot de omwenteling erg op de hand van de patriotten geweest en beschreef niet geheel toevallig de festiviteiten veel zakelijker dan de meer neutrale *Rotterdamse Courant*. Deze opdracht kan goed gebruikt worden binnen het domein staatsinrichting en sluit aan bij het kenmerkend aspect over democratische revoluties.⁶

‘De kans om met originele bronnen te werken, riep een gevoel van historische betrokkenheid op’

Een soortgelijke opdracht heb ik ontwikkeld over het Palingoproer van 1886. Wederom heb ik gekozen voor een concrete gebeurtenis met als doel zowel havo als vwo te bedienen. Ik beoogde vooral om leerlingen om te laten gaan met kranten van verschillende zuilen en het ►

Feestverlichting aan de huizen van de heren Mulman en Hasselaer, Keizersgracht 442-440. Uit een reeks prenten van de illuminaties van verschillende huizen, ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van prins Willem V, 8 maart 1788. Prent van Willem Kok. Bron: Stadsarchief Amsterdam.

Z geschiedenisendictiek.wp.hum.uu.nl/lessen/krant-maken-bijburgers-en-stoommachines. Laatst bezocht: 10 oktober 2020.

F. Halsema, *Pluche* (Ambos: 2016), hoofdstuk 12.

kenmerkende mens- en wereldbeeld van elke zuil. Op het niveau van beschrijving gaven *De Standaard* en de *Nieuwe Tilburgse Courant* een erg verschillend feitenrelaas. Een verschil dat de leerlingen niet ontging. De zwaarte van de opdracht paste ik aan door de verschillen tussen de krantenartikelen te verkleinen. In hun commentaar op het oproer beschouwden twee liberale kranten (*Algemeen Handelsblad* en *Haagsche Courant*) het gebeuren vanuit een enigszins ironische houding. De subtiliteiten werden lang niet door alle leerlingen opgemerkt. Diegenen die in termen van pro en contra over de palingtrekkers dachten, konden de meer vrijzinnige opvattingen van deze kranten niet goed thuis brengen.

Zelf een krant maken

De opdracht werpt licht op de verzuiling, maar dient ook als opstap naar een praktische opdracht over de negentiende eeuw. In deze opdracht moeten leerlingen in groepjes zelf een verzuilde krant maken. Zij kiezen of ze een socialistische, gereformeerde of protestantse, katholieke of liberale krant willen maken. Ik heb deze opdracht grotendeels gebaseerd

op een door Maarten van Gils ontworpen opdracht.⁷ Hij heeft een interessante opdracht ontworpen die de droge ‘-ismen’ nieuw leven in blaast en verdient daarvoor alle krediet. Het maken van een krant dwingt leerlingen na te denken over het perspectief van de ooggetuige en wijsheid achteraf. Dit vertaalt zich in vragen als: ‘Hoe kan het dat het boek schrijft dat de industriële revolutie vergelijkbaar is met de neolithische? Dat kon een journalist uit die tijd toch nooit weten?’ Het is bij deze opdracht belangrijk de groepjes een goede planning te laten maken. Vooral jongens hebben nogal eens de neiging het werk voor zich uit te schuiven, waar de diepte van de artikelen en de vormgeving onder te lijden kan hebben.

Het interessante aan kranten is dat ze erg tijd- en plaatsgebonden zijn. De eerste kranten in de achttiende eeuw moesten de vrijheid van de drukpers bevechten en, zoals de kranten rond de veertigste verjaardag van Willem V laten zien, hun taalgebruik aanpassen om niet de toorn van de machthebbers

over zich af te roepen. Na de grondwetswijziging van 1848 was de vrijheid van drukpers constitutioneel geregeld en konden redacties zich meer permitteren. Kranten gingen een zuil bedienen en ontwikkelden zich tot massamedium.

Inmiddels hebben kranten het moeilijk. Om kosten te besparen zijn op de politieke redacties de specialisten op belangrijke beleidsterreinen, zoals zorg, onderwijs en justitie veelal wegbezuinigd. Het zijn nu veelal generalisten die het nieuws maken en meer op zoek zijn naar sappige verhalen.⁸ Wat mij betreft een treurige ontwikkeling. Het geeft wel aan dat kranten na tweeënhalf eeuw een interessant nieuwsmedium blijven dat de tijdsgeest ademt. Hun combinatie van betrokkenheid en distantie maakt hen als historische bron en als lesmateriaal uitermate geschikt. ■

Een menigte in de Jordaan, enkele dagen na het Palingoproer. Bron: Stadsarchief Amsterdam.

De historische krantenartikelen die in dit artikel genoemd worden, zijn te vinden op www.vgnkleio.nl.

